

Vol'nova L.M.

Ph.D., Associate Professor,
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

EDUCABILITY AS PERSONAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF NORMATIVE BEHAVIOR IN THE PUPILS

Вольнова Л.М.

к.пед.н., доцент

НПУ імені М.П.Драгоманова (Україна, м. Київ)

ВИХОВУВАНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ

The essence of the concept of "educability" is considered; its indicators are determined. Typical manifestations of educability at high and low levels disclosed. The value of educability in the other personal and behavioral characteristics is recognized.

Key words: *pupils, educability, level of educability, normative behavior, susceptibility of educational influence.*

Розглянуто сутність поняття «виховуваність», визначено його показники, розкрито характерні прояви виховуваності на високому та низькому рівнях. Встановлено місце виховуваності в системі інших особистісно-поведінкових характеристик.

Ключові слова: *школярі, виховуваність, рівень виховуваності, піддатливість виховним впливам, нормативна поведінка.*

Треба зазначити, що, коли ми оцінюємо соціальну поведінку, то не зводимо її лише до зовнішньої дії, оскільки за всіх обставин так чи інакше виявляється соціальна позиція особистості. А це дає підстави припустити, що повинні бути і внутрішні прояви. Тобто, коли ми говоримо про процес і результат засвоєння соціальних норм, то оперуємо поняттями адаптивної і дезадаптованої поведінки, яка проявляється, зокрема, у девіантній. Коли ж йдеться про готовність засвоювати і реалізовувати на практиці соціальні норми, то аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує, що саме тут ми оперуємо поняттями виховуваності та важковиховуваності. Слід вказати, що характеристики названих феноменів присвячені роботи Н. Н. Верцинської, І. Б. Закирової, А. І. Кочетова, В. А. Поварніциної та ін.; А. К. Маркова однією з перших у педагогічній науці обґрунтовує сутність поняття «виховуваність», а М. І. Шіловою запропонована методика вивчення рівня її сформованості. Водночас аналіз наукових праць свідчить про деяку розрізненість підходів до поняття «виховуваність» та ролі цього явища у процесі виховання. Враховуючи означене, *метою нашого дослідження* було визначено з'ясування сутності та характеристик виховуваності як особистісно-психологічного чинника нормативної та девіантної поведінки школярів.

Для того, щоб з'ясувати сутність досліджуваного феномену, ми звернулися до його визначень, які зустрічаються у психолого-педагогічній літературі. Як ми уже зазначили вище, однією з перших у педагогічній науці визначення виховуваності як «можливості учня до подальшого особистісного росту у співпраці з дорослими, сприйнятливості до виховання» запропонувала А. К. Маркова у 1993 р. Вчена підкреслює: «Якщо вихованість є актуальний рівень розвитку особистості, то виховуваність – її потенційний рівень, зона її найближчого розвитку» [6, с. 70]. Г. В. Товканець (1999) говорить про виховуваність, насамперед, в соціально-педагогічному ракурсі, розглядаючи цей феномен як «здатність особистості правильно сприймати і засвоювати основні суспільні норми та вимоги і піддатливість виховним впливам» [8, с. 14; 13]. У вузькому розумінні поняття «виховуваність» розглядає і В. С. Безрукова (2000). На її думку, це «моральна якість особистості, що виражається як здатність людини швидко включатися у виховні відносини, активно реагувати на виховні впливи, а також ініціативно впливати на їх удосконалення та поглиблення» [1, с. 156; 11]. Водночас, якщо у визначеннях А. К. Маркової та Г. В. Товканець виховуваність розглядається переважно об'єктивне явище, формоване ззовні, то В. С. Безрукова наголошує, що виховуваність тісно пов'язана із самовихованням і самоврядуванням учня, вона проявляється в здатності дитини до навчання, в її швидкій соціалізації. При цьому вчена

переконана, що як особистісна якість, виховуваність формується лише в умовах повної довіри школяра до вихователя (вчителя, батьків), а також педагогічної системи навчально-виховного закладу.

У більш широкому розумінні виховуваність починає розглядатися вченими у другому десятилітті ХХІ ст. Так, комплексно до досліджуваного феномена підходить Г. М. Коджаспірова, подаючи в «Педагогическом словаре» (2005) таке його тлумачення: «Виховуваність – це підготовленість людини до відносно швидкого формування нових для неї пізнавальних, емоційних чи поведінкових умінь і навичок» [4, с. 26]. Таким чином вчена відносить до виховуваності як власне психічні процеси (наприклад, розвиненість уваги, пам'яті, мислення та низки емоційних якостей – наполегливості, стриманості, емоційної стійкості тощо), так і зовнішні прояви (дії, вчинки, досвід). Б. Р. Мандель (2007) зауважує, що виховуваність пов'язана з реактивністю на виховний вплив ззовні, готовністю до переходу на нові рівні розвитку особистості [5, с. 233; 12]. Така реактивність, наприклад, на думку І. А. Мартинюк (2012), може бути пов'язана як з психічною діяльністю дитини, яка проявляється «в пластичності нервової системи і психіки», так із процесом вихованням школяра, зокрема, з «готовністю здобувати досвід старших поколінь, формуванням суспільно значущих якостей» [9, с. 69; 10].

Узагальнюючи вище наведені підходи ми вважаємо за доцільне розглядати *виховуваність* як здатність особистості правильно сприймати та засвоювати основні суспільні норми та вимоги, здатність позитивно реагувати на соціально-педагогічні впливи ззовні, готовність до переходу на нові рівні розвитку особистості. Означена здатність обумовлюється певним рівнем розвитку інтелекту, волі, почуттів дитини, позитивним фондом її навичок, звичок, стосунків, соціального досвіду, засвоєного в ранньому дитинстві, на якому базується подальший соціальний розвиток особистості.

Оскільки виховуваність, насамперед, показник результативності попередніх виховних впливів і можливості застосування наступних педагогічних дій, то поширеним є перелік її показників, поданий А. К. Марковою [6]. Серед них: реактивність на зовнішні спонукання до розвитку особистості, активність орієнтування в нових умовах, перенесення і гнучкість способів поведінки в нових умовах. Спираючись на позицію вченої, а також її доповнення іншими авторами [2; 3; 5; 7], нами було визначено характерні *прояви виховуваності* на високому та низькому рівнях. Так, на високому рівні виховуваності має місце: позитивна реакція дитини на допомогу іншої людини в розвитку її особистості (дотримання порад іншої людини); легкість використання і перетворення засвоєних способів соціальної поведінки в нових умовах; активне орієнтування в нових соціальних умовах; готовність учня до самовиховання, постановка ним самим нових цілей розвитку своєї особистості. Якщо він достатньо високий, то ми говоримо про вихованість, тобто відповідність особистісного розвитку школяра поставленій педагогами меті та, можна додати, загальноприйнятим у суспільстві нормам моралі. Водночас А. К. Маркова з цього приводу додає, що педагогу слід обов'язково звернути увагу на невиправдано високий рівень виховуваності, який можна розуміти як переважно бездумне виконання учнем вимог вчителя, навіть, якщо ці вимоги суперечать цілям, усвідомлено поставленим перед собою особистістю [6, с. 71]. Виховуваність низького рівня характеризується: закритістю особистості дитини для розвитку, небажанням прислухатися до порад оточуючих, ускладненим орієнтуванням у нових соціальних умовах. Крайнім варіантом поєднання означених характеристик є важковиховуваність, тобто бар'єри, конфлікти з оточуючими, агресія при спробах впливу з боку іншої людини, несприйнятливості педагогічних дій, а також часто свідомий опір їм.

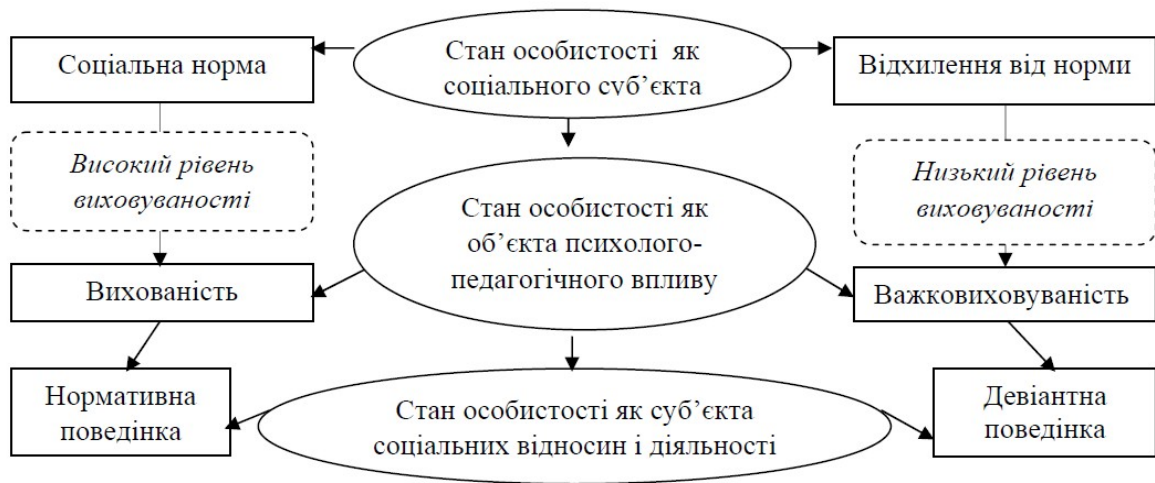


Рис. 1. Виховуваність у системі суміжних понять

Враховуючи означені характеристики виховуваності та її динаміку ми на *рис. 1.*

представили місце цього феномена серед інших особистісно-поведінкових проявів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що процес і результат засвоєння соціальних норм у ході соціалізації визначається поняттями нормативної поведінки та дезадаптованої, зокрема девіантної, поведінки, що може характеризуватись асоціальними проявами. Ці поняття позначають стан особистості як суб'єкта соціальних відносин і діяльності. Коли ж йдеться саме про готовність (здатність) школяра засвоювати та реалізовувати соціальні норми на практиці, ми оперуємо поняттями вихованості та важковиховуваності, котрі розкривають стан особистості як об'єкта психолого-педагогічного впливу. Останні прямо залежать від низки факторів (сім'ї, стану психічної сфери і т. д.), вплив яких і визначає рівень їх сформованості.

Література:

1. Безрукова В.С. Основы духовной культуры. Энциклопед. словарь педагога/ В.С.Безрукова. –Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2000. – 937 с.
2. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох част. / Л.М.Вольнова. – Ч. 1. Теоретична частина. – [2-е вид., перероб і доп.]. – К., 2016. – 188 с.
3. Вольнова Л.М. Соціально-педагогічні аспекти діагностики у профілактиці асоціальної поведінки неповнолітніх [Електронний ресурс] / Л. М. Вольнова // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. Эл. науч. журнал. – 2012. – № 1. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/4955>
4. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г.М.Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – М. : Изд. центр «Академия», 2005. – 176 с.
5. Мандель Б.Р. Педагогическая психология : ответы на трудные вопросы / Б.Р.Мандель. – М : КУРС, НИЦ Инфра-М, 2012. – 368 с.
6. Маркова А. К. Психология труда учителя : кн. для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
7. Маркова А.К. Диагностика и коррекция умственного развития в школьном и дошкольном возрасте / А.К.Маркова, А.Г.Лидерс, Е.Л.Яковлева. – Петрозаводск : Карельский НМЦПКПК, 1992. – 180 с.
8. Товканець Г.В. Корекція відхилень у поведінці важковиховуваних учнів молодшого шкільного віку засобами професійно-педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г.В. Товканець ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1999.– 18 с.
9. Мартинюк І.А. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» для підготовки фахівців 0101 «Педагогічна освіта» напряму підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» / І.А.Мартинюк, В.М.Шмаргун. – К. : НУБіБ, 2012. – 73 с.
10. Петько Л.В. Підліток у різновіковому загоні / Л.В.Петько, В.Ф.Верезій // Рад. школа. – К. – 1989. – № 11. – С. 6–12. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7865>
11. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. – К.. : ВМУРОЛ «Україна». – 2010. – 268 с. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>

12. Шибецька В.В. Формування та корекція емоційної сфери розумово відсталих учнів молодшого шкільного віку / В.В.Шибецька, Н.П.Кравець. // Молодий вчений. – 2015. – № 4 (19). – Ч. 3. – С.15-18. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8412>

13. Matviienko Olena. Social and educational causes of deformation in the moral development of children of primary school age / Olena Matviienko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 382-386. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10515>